

# TudásPresszó/UniPresszó – ahol a tudás a központban van

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSEK A FELSŐOKTATÁS ÉS A TÁRSADALOM VISZONYÁRÓL



A Science Café (másképpen Café Scientifique) kezdeményezése Nagy-Britanniából indult, majd széles körben terjedt el Európában, s az Egyesült Államokban is hatalmas népszerűségnek örvend. Olyan rendezvényeket jelöl, amelyeken neves tudósok mutatják be közérthetően a tudomány és technológia legújabb eredményeit, beszélgetve is a laikus résztvevőkkel. A Science Café helyszíne általában egy kocsma, kávézó, illetve étterem.

Mindennek jegyében indult a hazai fejlesztésű TudásPresszó sorozat is a Tudástársadalom Alapítvány kezdeményezésével a FUGA kulturális központban.

Jellegzetessége, hogy a tudósok és érdeklődők találkozását a tudományvizualizáció eszközeinek alkalmazásával teszi még izgalmasabbá. Animációk, grafikonok, filmbejátszások segítenek a tudományos érvelés megértésében és a civilek kérdéseinek, aggodalmainak, szempontjainak érzékeltetésében. A TudásPresszó nyíltan vállalja elkötelezettségét a tudományos kutatás értékei és etikája mellett. Párbeszédre hívja a tudomány és a civil szféra képviselőit, hogy együtt fogalmazzák meg a tudomány válaszait a laikusok kétségeire és elvárásaira. Látványos bemutatókkal ismerteti meg a fiatal kutatókat a közönséggel.

Különleges programként pedig, a TudásPresszó/UniPresszó sorozat keretében az egyetemek életéről vitatkoznak a hallgatók, professzorok. E számunkban két kerekasztal-beszélgetés szerkesztett változatát adjuk közre.

Különleges programként pedig, a TudásPresszó/UniPresszó sorozat keretében az egyetemek életéről vitatkoznak a hallgatók, professzorok. E számunkban két kerekasztal-beszélgetés szerkesztett változatát adjuk közre.

## ***Egy elfelejtett történet: a hallgatói mozgalom a rendszerváltozásban***

**A Science Cafe/TudásPresszó sorozat UniPresszó rendezvénye 2009. november 23-án, az 1988-as országos hallgatói demonstrációk évfordulóján, a FUGA Budapesti Építészeti Központban**

A beszélgetés a rendszerváltással egyidős és azzal együtt formálódó hallgatói mozgalom történetével foglalkozik. Az egykori résztvevők arra a kérdésre keresték a választ, hogy az egyetemisták mozgalma - a tanszabadság, autonómia, minőség jegyében tett radikális hallgatói kezdeményezések ellenére - miért nem vált a magyar rendszerváltozás történelmi narratívájának részévé. Ennek okainak feltárása nem a hallgatói önkormányzatok történetírása miatt érdekes elsősorban, hanem magáról a magyar történeti-társadalmi tudatról, értelmiségi gondolkodásról adhat új ismereteket.

**Fábrí György:** *A mai beszélgetés résztvevői közül négyünknek igencsak közvetlen személyes érintettsége is van a témánkban, hiszen hallgatói vezetőként voltunk részesei az egyetemista önkormányzatok születésének, formálódásának. Pikó András újságíró, aki szegedi egyetemistaként volt a '88-as diákmozgalmaknak vezető alakja, végzettségét tekintve egyébként történész. Fábrí István, aki szociológus, és lelkes, ifjú egyetemista rendezőként mozgott a különböző felvonulások ideje alatt, szociológusként pedig korábban a hallgatói mozgalmakból írta a szakdolgozatát, és azóta az Educatio Kft. kutatójaként a magyar felsőoktatási rendszerrel foglalkozik. Jancsák Csaba hallgatói önkormányzati vezető volt Szegeden, ma ugyanott tanít és a hallgatói mozgalmak történetével is foglalkozik, amiről nemrégiben szervezett egy szimpóziumot. Jómagam az egyetemi-főiskolai hallgatói önkormányzatok országos szövetségének voltam alapító elnöke, jelenleg pedig a felsőoktatás és tudomány szociológiai-kommunikációs kérdéseit kutatom, oktatom. Látható tehát, hogy a személyes történet mellett szakmai viszonyunk is van a kérdéshez, de aki igazán elfogulatlan lehet, az K. Horváth Zsolt, aki történész, a Kádár-rendszer időszakának társadalomtörténetéről jelentek meg publikációi.*

*Témánk: Egy elfelejtett történet - a hallgatói mozgalom a rendszerváltozásban. A kérdés felvetésével a célom nem az, hogy elmeséljük, mi történt a rendszerváltozás idején a hallgatói mozgalomban, hanem azt a problémát javaslom körbejárni, hogy vajon a rendszerváltozásra reflektáló magyar történelmi tudatba milyen helyre került és miért került oda ez a hallgatói mozgalom.*

*Előrebocsátva a magam álláspontját: nekem úgy tűnik, hogy csináltunk valamit, ami egy nagyon egyértelműen leírható jelenség sorozat volt, hiszen pontosan dokumentálható, hogy a '88-'90-es, '91-es hallgatói mozgalomnak a követelései, szakmai anyagai, ha úgy tetszik, egyetempolitikai pressziója alapvetően meghatározták az egyetemi változásokat. Nagyon jellemző például, hogy*

*a rendszerváltozást kísérő kerekasztal tárgyalásokon a felsőoktatásnak alig mentek a közelébe, hiszen teljesen egyértelmű volt, hogy ott maga a szakma, a felsőoktatási hallgatói mozgalom diktaálja a ritmust, a gondolkodást. Az én provokatív téziséem szerint a magyarországi hallgatói önkormányzati mozgalomnak rekonstruálható két fontos sajátossága: az egyik, hogy nem volt antiintellektuális, szemben a nyugat-európai, a legendásnak tekintett 68-as francia, vagy az azt kicsit megelőző amerikai és azt kísérő német hallgatói mozgalommal. Ők azt vallották, dobjuk ki a professzorokat az egyetemek ablakán, ne foglalkozunk velük, elég volt a halott fehér emberek kultúrájából, jöjjenek új, friss eszmék. A másik jellemzője pedig az volt, hogy következetesen és határozottan távol tartotta magát a pártpolitikától. Márpedig a magyar rendszerváltozás alapvetően pártpolitikai logikában ment végig, ezért nem tudott a médián, az értelmiségi közgondolkodáson sem átmenni olyasvalami, ami nem pártokhoz kapcsolódott.*

**Pikó András:** *Nem fogok veled vitatkozni. Az szerintem nagyon árulkodó, hogy mi volt a '88. szeptember 25-i Szegedi Bölcsészkaron tartott egyetemi sztrájknak a programja, előadások a középkori egyetemekről - tehát ez egy nagyon elitista kezdeményezés volt. Egy szegedi szociológussal, aki akkor, ott velünk volt, Balogh Ivánnal készült interjú, hogy ő kívülállóként hogyan látott bennünket, és nagyon érzékenyen rátapintott arra, hogy itt volt egy nagyon elitista élcsapat, és mindenféle belső problémáink később abból adódtak, hogy bizonyos szempontból nem voltunk ebben a tekintetben korszerűek. Tehát miközben modern európai egyetemeket szerettünk volna, nem akartunk tömegegyetemeket. Illetve olyan tömegegyetemeket akartunk, amelyek mindent tudnak, amit a tömegegyetemek tudnak, csak éppen minőségi elit egyetemek. Erre akkor nem is gondoltunk, de ez így utólag húsz év után visszagondolva, azt hiszem, az egyik olyan belső ellentmondás, ami sok*

szempontból meghatározta a későbbi kiábrándulásokat is. Ráadásul mindig arra törekedtünk, hogy szövetséget kössünk az egyetemeken lévő reformistának gondolt tanárokkal, tehát sok szempontból érezhették azt velünk szemben diáktársaink, hogy a minőségi egyetem követelésében inkább partner az akkor szerintem nagyon jó színvonalon lévő tanári kar, mint maga a diákság. A politikaellenesség - nem tudom megmondani, hogy miért - nálunk nagyon természetesen jött. Nem volt egyébként eleve eldöntött, hogy ennek a politikához nem lesz köze. Akkoriban, amikor mi elkezdtünk mocorogni, sokan megkerestek bennünket, de valahogy teljesen nyilvánvaló volt, hogy ez kívül fog maradni a politikán.

**F. GY.:** *Zsolt, a nyolcvanas évek Kádár-korszakának az értelmiségi világát, ha nézzük, akkor abban az egyetem, mint értelmiségi utánpótlásképző vagy intellektuális képződmény - egyáltalán az egyetem ügye - mennyire volt benne?*

**K. Horváth Zsolt:** - Amit általában most szoktunk mondani a rendszerváltásról, hogy az volt a nagy előnye, hogy egy szerződéses megállapodásos, lassú tárgyalásos átmeneten alapult. De ez az előny lehet, hogy hátrány volt, amire az egyetemi megmozdulások is példát kínálnak. Azt mondtad, hogy ezek nem voltak antiintellektuális jellegűek, amivel tökéletesen egyetértek. Ugyanakkor, ha megpróbáljuk a magyar egyetemi mozgalmat mint egy társadalmi mozgalmat vagy mikromozgalmat elképzelni, és egy kicsit összevetni mondjuk azzal, hogy Nyugat-Európában az egyetemisták hogyan szokták magukat megmutatni, hogyan szoktak véleményt formálni, hogyan szokták kinyilvánítani az akaratukat, és hogyan érvényesítik ezt az akaratot, akkor szerintem van egy markáns különbség.

Ez pontosan abban a paradoxonban írható le, hogy bármennyire is intellektuális intézmény az egyetem, mégis azt látjuk, hogy a viselkedésükben és a megnyilvánulásukban nagyon radikálisan és következetesen mind a mai napig

antiintellektuális jegyeket hordoznak, és így próbálják meg a saját elképzelésüket vagy a saját stratégiájukat érvényesíteni. Nem azt mondom, hogy akkor lett volna jó, ha mondjuk elfoglalják az egyetemisták az ELTE-t és megpróbálnak valami nagyon markáns dolgot; nem azt, hogy dobjuk ki a professzorokat... De mondjuk a francia egyetemi világból számtalan olyan példát tudnék említeni, hogy például Paul Ricoeur - akkor sem volt nagyon ismeretlen filozófus 1968-ban, ő volt a nantes-i egyetem dékánja - megpróbált beszélni az egyetemistákkal, és egész egyszerűen ráhúzták a fejére a kukát, minekutána ő eltávozott Chicagóba.

A magyar rendszerváltozásnál jóval szerényebb jellegű változások vagy reformok sokkal élesebb tiltakozást váltanak ki az egyetemistákból, vagyis azt gondolom, hogy akkor fogjuk tudni megérteni, hogy miért ilyen volt a magyar egyetemi hallgatói mozgalom a rendszerváltozásban, hogyha bele- rakjuk a politikai kultúrába. Arra a kérdésre még kevésbé tudok válaszolni, hogy mennyire volt fontos az egyetem. Én azt hiszem, hogy nem volt igazán fontos. Tehát itt lehet látni, hogy nem csak '88-'89-hez kapcsolódik ilyen típusú, a politikának a klasszikus fogalmára épülő átmenet, ami a beszéddel, a tárgyalással próbálja az adott ügyeket előre vinni, hanem korábban is voltak ilyen viták, és valószínűleg ez ágyazott meg annak a miliónek, amiben aztán a rendszerváltásnak ez a tárgyalásos átmenete lezajlott, és tulajdonképpen, amit az egyetemeken látunk, az egyik forgatókönyve ennek, és nem is feltétlenül egy külön fejezet.

**Fábi István:** A nyugat-európai felsőoktatási egyetemista mozgalmak akkor tudtak igazából komoly hatást gyakorolni, bekerülni a köztudatba, ha a felsőoktatási szférából kicsit kilépve általános politikai, társadalmi célokot is megfogalmaztak. A legjobb példa erre a hatvanas évek diákmozgalmi, egyetemisták voltak a főszereplői, de közel sem csak az egyetemi problémákról beszéltek, sőt, elsősorban nemcsak erről. Tehát amelyek a felsőoktatási szférán belül maradtak - nem csak Magyarországon -, kevésbé voltak sikeresek: a

nyolcvanas évek végén, kilencvenes évek elején például Olaszországban volt egy felsőoktatási diákmozgalom, az Il Pantera, a Párduc nevet kapta. Gyakorlatilag senki nem tud róla. Radikális felsőoktatási mozgalom volt, de a felsőoktatási szférán belül maradtak a követelések, és nem léptek túl a felsőoktatás problémáján. Ezért nem volt annyira izgalmas a politika és a társadalom számára. És még egy tényező: a nyolcvanas évek végén Magyarországon gyakorlatilag Európában a legalacsonyabb volt az adott korosztályon belül a felsőoktatásban résztvevőknek a száma. Tehát 70-90 ezer fő tanult az egyetemeken, főiskolákon, az a mostaninak az egyötöde sem, tehát nagyon-nagyon kevés embert érintett ez az egész ügy.

**F. GY.:** *Csaba, jeleztem a résztvevőknek, hogy nemrégiben szerveztél egy konferenciát a Szegedi Egyetemen, diákjaidnak is bemutattad azt a gondolati ívet, ahogyan a hallgatói mozgalom alakult. Ennek a kutatásnak a fényében hogyan látod ezt a kérdést '88-'90-ben? A hallgatói mozgalomnak valóban ezek voltak-e a karakterisztikus jelei?*

**Jancsák Csaba:** Kicsit párhuzamba állítanám az '56-os egyetemistáknak a mozgalmával, a MEFESZ-szel, és ez nem egy erőltetett párhuzam, hiszen a visszaemlékezésekből az kiderül, hogy a nyolcvanas években jelen volt a Szegedi Egyetemen az, hogy itt valami történt '56-ban. Azt gondolom, hibás leszűkítés lenne a nyolcvanas évek második harmadában kibontakozó mozgalommal szemben, hogy akkor az egyetemisták behúzódtak az auditorium vagy az egyetem falai közé, hiszen talán az a kettő között az óriási különbség, hogy nem pártpolitikát, hanem úgynevezett szakmapolitikát, egy felsőoktatási politikát kívánta előtérbe helyezni, és addig jutott el, hogy az egész felsőoktatási rendszert meg kell változtatni, ami gyökerében pedig azonos a rendszerváltásnak az elveivel. Hogy aztán a kilencvenes évek elején ez mibe torkollott bele, az egy másik kérdés, de mindenesetre mind a kettő mozgalmat, tehát az '56. október 16-i MEFESZ-t, mind pedig a '88.

szepember-októberi hallgatói mozgalmat egyfajta katalizátorként értelmezem.

**F. GY.:** *A magyar értelmiség a nyolcvanas években a legális sajtóban is rákérdezhetett szinte valamennyi társadalmi jelenségre, kivéve a szovjet szövetségi rendszerhez tartozást. Ismertek ezek a nagy viták, amikor például a bölcsész értelmiségiek hosszan tárgyalják, hogy a gazdaság fejlesztése hogyan áll. És miközben az értelmiség egyébként az egyetemen tanít, kötődik az egyetemhez, a saját közegére nem kérdez rá. Az én tézisémmel kapcsolatban az, hogy nagy kompromisszumot kötött az egyetemi oktatói közeg a saját életében a rendszerrel, nem politikai kompromisszumot, hanem teljesítmény-minimalizálási kompromisszumot, amit sokkal fontosabbnak látok társadalmilag, mint a politikai elemet. A politikai rendszer jön-megy, a teljesítmény-nélküliség, mint látjuk, marad.*

**P. A.:** A '88-as történeteknek volt egy hosszú, több évre visszamenő előtörténete Szegeden, meg aztán biztos Pesten is, másutt is. Nem volt konfliktusunk a tanárokkal sőt, szövetségesnek akartuk őket nagyon, mert azt gondoltuk, hogy velük együtt a követelések megvalósítása sokkal könnyebb, mert nagyobb a pressziónk. Mi az országban a felsőoktatással foglalkoztunk, és nem a szegedi egyetemen, a szegedi bölcsész-karral vagy az ELTE BTK-val, nem azzal, hogy most akkor ez a tanár odavaló vagy nem. Azt gondoltuk, hogyha a rendszert megjavítjuk, akkor ezek az ügyek majd elintéződnek, a kis problémát úgy próbáltuk megoldani, hogy majd megoldjuk a nagy problémát és automatikusan elintéződik. Szerintem, ha voltak tanároknak ez ügyben taktikázások, akkor ők voltak okosabbak, mert azt gondolták, hogy valószínűleg nem fog elintéződni. Ahogy én most hallom az egykori, ma már egyetemen ott tanító társaimtól, gyökeres fordulatot a szegedi bölcsészkaron ez ügyben ők nem tapasztaltak. Azok a tanárok, akiknek már elégük volt az adott helyi viszonyokból, azok mellszélességgel

mellénk álltak, és valószínűleg ők is ugyanúgy helyben koppantak, mert ez a hit, hogy a nagy egésznek a megreformálása automatikusan magával hozza a helyi viszonyoknak a jobbá válását, ez nem feltétlenül jött be.

**F. I.:** Az egész hallgatói mozgalomnak volt egy fontos eleme: magát a hallgatói érdekképviseletet helyezte új alapokra, nevezetesen az addig egyedülként érdekképviseletet ellátó Kommunista Ifjúsági Szövetség szerepét, a felsőoktatási hallgatói érdekképviseleten belüli egyedüli jogosultságát kérdőjelezte meg. Tehát közvetve az egész politikai rendszer logikáját kérdőjelezte meg. Nyilván van ennek egy egészen direkt aktualitása ezekben a hetekben, hónapokban, amikor a politikai ifjúsági szervezetek azt mondják, hogy ismét vigyük be a politikát az egyetemek falai közé, sőt, már az is megfogalmazódott, hogy a hallgatói érdekképviselet pártpolitikai alapra is helyeződhetne. Ez mutatja jól, hogy ha egy ilyen társadalmi alrendszer megpróbálja a saját logikája szerint kivívni a reformokat, a változásokat, akkor adott esetben még túl is lép direktpolitikai célokon vagy direktpolitikai megközelítéseken.

**K. H. Zs.:** Biztosak vagyunk-e abban, hogy a magyar értelmiség az egyetemeken volt? Ugyanis ha megnézzük az életutakat, akkor a rendszer-váltás elitje nem az egyetemekről érkezett. Azt gondolom, hogy azért az egyetem, mint egy ilyen intellektuális közeg, ahhoz túl „veszélyes” volt, hogy ezeket az embereket beengedték volna oda.

**P. A.:** Azt hiszem, hogy neked is igazad van, meg a Gyurkának is. (Azért vagyok újságíró, hogy ilyeneket mondjak.) Úgy érzem, hogy amikről éveken keresztül mi az egyetemeken beszéltünk, amiről a kari lapokban írtak, arról a nagy nyilvánosságban egyáltalán nem volt szó. Ugyanakkor a probléma nem csak a diákok és az egyetem vezetői vagy a formális oktatók közötti vitákban lett transzparens. Minden egyetemen, szerintem az ELTE-n és a JATE-n is, mi akkor ezt így is mondtuk, hogy

volt egy második egyetem. Tehát azok az emberek, akik nem kerültek be a formális állásokba, azok élő-létező személyek és oktatók is voltak. Vagy úgy, hogy állandóan hívtuk őket, vagy úgy, hogy lejártak például repülő egyetemtől kezdve egy csomó mindenre. Ahhoz, hogy bizonyos ügyekről jó előadásokat tudjunk hallgatni, vagy egyáltalán értesüljünk, ahhoz nekünk külön meg kellett szervezni egy másik, alternatív egyetemet. Azt hiszem, hogy emiatt gondolom azt, hogy mind a kettőtöknek igaza van.

**J. Cs.:** Én is ezzel szerettem volna megtoldani, hogy mind a repülő egyetemek, mind pedig Erdélyben a hátizsákos könyv (csempészés), tulajdonképpen egy jellemző, valamiféle szubkulturális játék volt ebben az időszakban. Szabó Máté azt is írja egy '88-as tanulmányában, hogy ezek a társadalmi mozgalmak azért jelentősek, mert tükröként működnek számunkra, tehát megmutatják a társadalom problémáit. E tekintetben maga a hallgatói mozgalom mégiscsak a rendszer-váltásnak ezt a fajta étoszát hordozta magában. Tehát mi, amikor felírták az egyetem kapuja fölé, hogy „anyu, ne félj, nem lesz semmi bajom”, akkor ezt mindenki értette, hogy természetes, hogy nem lesz semmi bajom, hiszen mi vagyunk a Diákok. Tehát miénk az egyetem. Azt gondolom, hogy ez adta az egésznek a hajtóerejét, hogy az egyetemisták pontosan értették, hogy miről van szó, és e tekintetben szükségtelen volt az, hogy mit mond itt a pártvezetés, nincs más lehetősége, mint megvédeni az egyetemistákat. Erről is több beszámoló van. Hogy összezárt a szegedi egyetem, amikor a pártközpontból érkeztek utasítások, hogy ki kell szedni a véleményformálókat, a hangadókat, de az egyetem megvédte a saját diákjait. Tehát hogy ebben az értelemben egy húron pendültek akkor a hallgatók és az oktatók.

**F. Gy.:** *Az én kutatásaim alapján az körvonalázódott, hogy az egyetem, mint intellektuális probléma, nem volt része a nyolcvanas évek értelmiségi közgondolkodásának, közbeszédének - és ez*

*azért nem magától értetődő. Az egyetem, mint társadalmi entitás, mint értelmiségi műhely, mint társadalmi alrendszer nem állt, nemhogy a fókuszában, de még a szélén sem az értelmiségi refleksióknak, az értelmiségi rendszerkritikának.*

**P. A.:** Újságíróként a kilencvenes évek második felében nekifogtam, hogy egy kicsit feldolgozzuk ezt az egészet, mert akkor már nagyon érdekes volt, hogy mennyiben lett más a hallgatói mozgalom egy tömegegyetemen, mint ami elindult egy elit egyetemen. És akkor valaki azt mondta, meghallgatva a műsort, hogy hát tulajdonképpen ti a rendszerváltásnak az értelmiségi lüzerei vagytok, hogy majd jönnek a profik utánatok, akiknek a gyakorlatban csinálniuk kell, ti meg a szép elveitekkel meg gyakorlatokkal mentek a lecsóba. Tehát ilyen szempontból tényleg nem voltunk eléggé professzionálisak: tudtunk egy szervezetet alapítani meg programot adni neki, de utána valószínűleg a napi munka mindenkit felőrölt volna, meg valószínűleg ki is ábrándultunk volna, hogy mennyire másról szól ez a mindennapokban, mint amiben mi hittünk, mint amit mi akartunk. A másik, hogy nem volt igazán jó véleményünk a rendszerváltó pártokról. Én nem tudom, hogy miért, valószínűleg azért, mert túl sok volt a személyes kapcsolat. Meg se fordult a fejünkben - lehet, hogy rossz személyes tapasztalatok miatt -, hogy a pártpolitikát lehetne használni is, vagy lehetne szövetséges is. Nem is akartuk, és nem is volt ezzel kapcsolatban semmiféle illúzióink. Ami érdekes volt, az az, hogy közben mindannyian politizáltunk vagy volt politikai véleményünk a dolgokról.

Az, hogy legyen választható az orosz nyelv, nem volt annyira iszonyatosan radikális követelés, persze, volt egyrészt egyfajta történelmi tisztelgés is ebben az '56-os elődök iránt, másrészt nagyon jó poénnek tűnt, harmadrészt meg pontosan tudtuk, hogy erre, tutira ki fog jönni a sajtó, és akkor, ha még mondunk három ilyen egyeneset, akkor talán azzal el fog menni a többi is. Úgyhogy ha voltak benne ilyen politikai felhangos vagy áthallásos

törekvések, ezek leginkább „kukac a horgon” típusú dolgok voltak. Ezt bekapta a média.

**K. H. Zs.:** Ha nemcsak a '88-'89-et próbáljuk meg, mint egy eseményt, momentumot kiragadni, hanem folyamatként tekintjük, aminek '89-'90 után is van utóélete, akkor úgy érdemes szétválasztani, hogy az egyik egy társadalmi mozgalom, és annak nyilván egy részegysége; a másik pedig egy folyamatosan professzionalizálódó politika felé megy el. Ha visszanezünk akár a televízióban ezeket a '89-'90-es felvételeket, akkor nem egészen ugyanazt a politikai nyelvet, politikai stílust, öltözködést, tolvajnyelvet találjuk, mint amivel ma a politikusok élnek. Vagyis szerintem, az akkori politikában, dacára annak, hogy a nagy ideológia korának vége, sőt, már jóval túl voltunk rajta, de mégis volt a rendszerváltozásban egy ilyen érzületetika. Nyilván a társadalmi mozgalmakban még több volt, mert ebben az értelemben nem volt teleológiája, nem volt kifutása, talán nem volt annyira célja, mint amennyire a politikusoknak volt célja. Hiszen a '90-es tavaszi választásokon való megmérettetés ebben az értelemben egy nagyon-nagyon konkrét cél volt: annak érdekében kampányt folytatni, rendezni a sorokat, listákat állítani; hihetlen gyorsasággal professzionalizálták magukat, míg a társadalmi mozgalmak '90 után valahogy teret vesztek pontosan azért, mert nem volt ilyen kifutásuk.

**F. I.:** '92-ben készült egy felmérés, amely a hallgatók körében, országos reprezentatív felmérés volt, azt nézte meg, hogy milyen a hallgatói önkormányzatoknak a tekintélye, megítélése. Gyakorlatilag az látható, hogy egyre inkább elfogadottá válik az elmúlt másfél évtizedben a hallgatói önkormányzatoknak a tevékenysége. Ez kicsit talán ellentétes azzal a tapasztalással, amiről mostanában szoktak beszélni a hallgatói önkormányzatok kapcsán, hogy azt mondják, hogyha diákokkal beszélget az ember, vagy a felsőoktatási szférában lévő emberekkel, hogy ezek már nagyon karrierista, maguk érdekét néző hallgatói

önkormányzati szervezetek, és ez már nem az, ami annak idején volt a legendás időkben, amikor egyáltalán csak megalakultak ezek a szervezetek, és tényleg őszinte céllal, a reformok mellé állva szerveződtek. Itt bekövetkezett nagyon hamar egy professzionalizálódás, tehát a hallgatók úgy tekintenek a hallgatói önkormányzatokra, mint egy természetes szolgáltató, az ő érdekeiket képviselő szervezetre. Mindennek ellenére, hogy professzionalizálódott a hallgatói önkormányzati tevékenység, még mindig van egy viszonylag negatív viszonyulás a hallgatók részéről bármifajta hallgatói érdekképviselethez.

**J. Cs.:** Ha visszaemlékezéseket olvasunk, akkor látjuk, hogy 1988-ban is a szegedi JATE hallgatói mozgalomból tulajdonképpen leválik egy rész, amelyik megalkuvónak tartja az akkori mozgalmárokat, és azt, hogy egyáltalán megegyezzenek, megegyezés felé haladnak a dolgok. Tehát én azt gondolom, hogy ez a demokráciának a része, hogy sokféle vélemény jelenik meg. Mindenesetre ez a fajta professzionalizálódás azért azt is jelzi, hogy a hallgatói mozgalmároknak szükséges az, hogy „jogászbabak” legyenek a minisztériumi jogászoknál, és jobban értsenek a gazdasági pénzügyi kérdésekhez, mint ahogy az egyetemi tisztségviselők értenek, hiszen a tárgyaló felekkel akkor tudnak leülni.

**F. Gy.:** *Mikor volt érdekes a médiának, mikor nem a hallgatói mozgalom?*

**J. Cs.:** Az 1988. október 24-i híradó egy körtudósítást mutat az országban aznap zajló diáksztrájkokról és a debreceni tudósításnak a háttérképei között óriási sztrájkfelirat: Minisztérium:Hallgatók o:1 felirattal. A pécsi egyetemről szóló tudósítás úgy kezdődik: nem sztrájk, hanem demonstráció. A pécsi egyetemisták így fogalmazzák meg a véleményüket, és vágóképben alatta, egy gyűlés van lent az aulában és Ormos Mária beszél, miközben a tudósító a hallgatók sztrájkját váltja át demonstrációvá. A másik ilyen híradós tudósítás pedig

a 95. évi Kossuth téri „Virrasztás a jövőkért” demonstráció, ahol a tudósításban néhány nap alatt közel tizezer, valamivel több, mint tizezer főről beszélnek; de ha végignézzük ezeket a képsorokat, akkor azt látjuk, hogy a körzeti stúdiók mindenütt épphogy lézengő fiatalokról beszélnek. Na most én magam Szegeden láttam, és itt Budapesten is: zseniális, ahogy ezt éppen a megfelelő pozícióból tudták fényképezni, hogy kevésnek tűnjön a nem tudni mennyi ember. Mindenesetre ugyanezen a téren körülbelül ugyanakkora tömeg néhány évvel később az már milliós nagyságrendként jelent meg a médiában... ez a fajta kép ellentétben áll azzal, hogy máskülönben kampány időszakban az egyetemisták is megjelennek, mi ezt úgy mondjuk, hogy dekorációként használja a felnőttvilág a fiatalokat. Úgy gondolom, hogy ez válasz is a kérdésre: az egyetemista réteg megjelenik a médiában, de egyfajta dekorációként.

**P. A.:** Médiásként nézve az, hogy a populáris médiába hogyan került be ez a téma, annak egyik tényezője az, hogy nem voltak igazán az egyetemi mozgalomnak hősei. Tehát nem volt egy idol; nem tudott közéleti celebbé sem válni, még tulajdonképpen a legsikeresebb Szabó Laci sem, bár ő erre abszolút alkalmasnak tűnt. A másik, hogy igazából a rendszer megalapozása történt, a modern felsőoktatás kereteinek a kialakítása és az erről szóló nagyon szakmai egyeztetés megmaradt a média számára egy olyan szakmai történekként, ami el van rendezve, tehát ezek majd megegyeznek, nincsen igazából nagy vita benne. Nem voltak ezek a dolgok jól lefordítva, mármint úgy lefordítva a média nyelvére, hogy az átélhető történeté váljon. A média történeteket szeret megjeleníteni. Harmadrészt nincsen benne napi politika, ha pedig napi politika van benne vagy politikává válik, akkor bearázódik a politika egyik mellék hadszínterévé, nem a fő hadszínterévé.

**F. I.:** Nagyon érdekes, hogy amikor készítettem az interjúkat a kilencvenes évek közepén a hallgatói

vezetőkkel és KISZ vezetőkkel, akik annak idején, a nyolcvanas évek végén ellátták az érdekképviseletét az egyes intézmények hallgatóságának, a hallgatói mozgalmat interpretáló szempontból két csoportra oszlottak az interjúalanyok. Azok, akik később komoly politikai pályát futottak be - volt közöttük miniszter, államtitkár, sőt, még szomorú sorsú nemzetközi terrorista csoport vezetője is -, ők mind sokkal kisebb jelentőséget tulajdonítottak a saját politikai szocializációjuk szempontjából is a hallgatói érdekképviseletben játszott szerepüknek, illetve általában a hallgatói mozgalomnak is. Az ő logikájukban ez egy kicsit marginális tevékenység. És azok a szereplők, akik nem mentek el úgymond a pártpolitika vagy nagy-politika irányába, azok számára ez egy sokkal nagyobb jelentőségű időszak volt az életükben, és én úgy gondolom, hogy a média vagy az ifjúsági közéleti szereplők, a pártpolitikai szereplők körében, bármelyik csoportról beszélünk, állandóan tetten érhető a pártpolitikai gondolkodás. Tehát én abban vitatkoznék Andrással, hogy akár milyen professzionálisan fogalmazná meg a felsőoktatás a maga problémáit a média szempontjából, akkor se tudna igazi áttörést okozni jelen pillanatban Magyarországon, a felsőoktatást nem tudja közüggé tenni. Nem végeztünk ilyen vizsgálatokat, de azt hiszem, hogy az egész középkelet-európai térség problémája, tehát mindenütt átpolitizált, egészen más politikai, társadalmi fejlődésen ment keresztül ez az egész térség.

**K. H. Zs.:** Nekem az a gyanúm, hogy pont ezért nem tudja, általában az egyetemi ügyek nem tudják érdekelni a médiát, mert túl professzionális. Szerintem pont meg kéne fordítani egy picit a dolgot. Megint kicsit visszamegyek '68-hoz, ami nagyon újszerű volt abban, hogy hogyan fogalmazta meg magát képből, szövegekben - vagyis a média nyelvezetén keresztül, ami akkor Nyugat-Európában egy már - az akkori Magyarországhoz képest nyilvánvalóan fejlettebb mediális viszonyok között át tudott jönni. Ez a médiának a logikája: amit meg lehet mutatni, az látványos,

és az egy másik dolog, hogy a színpalak mögött megindulnak az egyezkedések, megindulnak a tárgyalások.

**P. A.:** A szegedi visszaemlékezés kapcsán is előjön az, hogy bennünket, akik tárgyalásosak voltunk, nagyon megalkuvónak tartottak elég sokan. Akkor volt egy pont, '88. szeptember 25-e, amikor nagyon billegett a léc, tehát a mi jakobinusaink - mi úgy hívtuk őket, ők meg bennünket girondistáknak - nagyon keményen nyomták, hogy el kell foglalni az egyetemet. Tehát ez egy létező forgatókönyv volt. És arra is emlékszem, hogy ott helyben kellett diákszékeset csinálni, és nagyon megizgadtunk, mire a végén sikerült mederben tartani a dolgot. Az egy érdekes játék, hogyha akkor nem a mi álláspontunk győzedelmeskedik, és valóban van Szegeden egy egyetemfoglalás, lehet az bármennyire „szoftosabb”, mondjuk egy párizsi vagy egy francia mintához képest, az mennyiben lett volna minta.

**J. Cs.:** A mai hallgatói mozgalomnak az értelmezéséhez, illetve ennek az ívnek a megértéséhez én azt gondolom, hogy a felsőoktatás struktúrájában lévő változások közül nem szabad kihagyni azt, hogy óriási átalakulás történik 2003 és 2005 között: a kreditrendszer bevezetése, illetve a bolognai útra való rá lépés. Felbomlanak a tankörök, a tanulmányi csoportok, emiatt felbomlanak az évfolyamok is, és a korábbi közösségi, csoport-, vagy évfolyam-érdekek egyéni érdekké válnak; megjelenik egy individualizáció, amelyben tulajdonképpen a legfontosabb érték a jó információ válik. Ez persze erősíti a mai hallgatói önkormányzatnak azt a feladatát vagy kihívását, hogy ehhez a jó információhoz hogyan tudja hozzájuttatni a fiatalokat. Ehhez viszont professzionálisan kell kezelni a médiát.

**K. H. Zs.:** Az, hogy a kari tanácsban a hallgatói önkormányzatok milyen szerepet játszanak, ez közismert. Tehát nagyon súlyos szavazataik



vannak. Ami pontosan azt is jelenti, hogy átalakult egy ilyen kamarillapolitikává - tehát az a kérdésem, hogy vajon a hallgatói önkormányzat betölti-e akkor a feladatát, amire eredendően létrejött, amikor mondjuk az egyetemi docens és az egyetemi tanár kinevezésekről dönt vagy sem? Hogy ez hozzátartozik az érdekképviselőhöz vagy nem? Amikor a tandíjról volt szó, akkor jóval kevésbé hallatta a hangját a hallgatói önkormányzat például az ELTE bölcsészkarán, mint amikor ilyen kinevezésekről van szó. Tehát hogy ez érdekképviselő vagy kamarillapolitika? A kettő összeegyeztethető vagy sem?

**P. A.:** Voltam még az előző átkosban kari tanácsstag Szegeden, szegedi BTK-n, akkor csak véleményezési jogunk volt, talán ketten voltunk. Akkor is kamarillapolitika volt. Tehát akkor is a fontos ügyekben megpróbálták kikérni a véleményünket, egy eszközünk volt, a kari lap, a Gondolatjel, amiben megírtuk, hogy mi van. Szerintem az egyik probléma, amit ez fölvet, hogy hogyan kap visszajelzést a képviseltek tömege, ha lehet ilyen mondani, tehát hogy van-e belső nyilvánosság az egyetemeken. És vajon van-e olyan nyomás a hallgatói önkormányzatokon, hogy a tevékenységüket transzparensten mindenki által látható módon végezzék, vagy pedig belefelelkeznek, és ebből a szempontból fontos az, amit mondtál, hogy például van néhány olyan ügyben jogosítványuk, ami iszonyatosan erős fegyver. És ezzel élnek.

**F. GV.:** *Egyet azért hadd említsek meg azzal kapcsolatban, hogy miről döntenek a hallgatói önkormányzati képviselők, miről nem. Azért az „universitas” szó, tudjuk jól, sosem azt jelentette a magyar tévhitekkel ellentétben, hogy több karú egyetem, hanem az „universitas” mindig azt jelentette, hogy az egyetem polgárainak, az oktatóknak és a hallgatóknak kollegiális egysége. Ha ez igaz, akkor egyáltalán nem ördögtől való dolog az a logika, hogy a hallgatók valamilyen mértékben szóljanak, szólhassanak bele például a kinevezésekbe.*

**F. I.:** Itt elhangzott egy kérdés, hogy van-e hallgatói mozgalom. Azon érdemes elgondolkodni, hogy a tömegesedés Magyarországon, még a környező országokhoz képest is, de Nyugat-Európához képest nagyságrendekkel erősebb, és sokkal rövidebb idő alatt zajlott le. Öt-hatszorosára nőtt a hallgatók száma. Miért nem tűntetnek a diákok emiatt? Pedig ha valahol ezt igazán érzik, a tömegesedés problémáját, sokkal erősebben kellene éreznük a diákoknak, mint Nyugat-Európában, mert itt tényleg szinte egy hallgató ha elsőévesként tanult egy bizonyos számú csoportban, ha nem túl gyorsan végezte el az egyetemet, akkor öt-hat-hét év múlva azt tapasztalta, hogy két-háromszor annyian ülnek már ezekben a csoportokban. Mégisincs elemi erejű tiltakozás. Lehet, hogy majd lesz, és egy kis fáziskésés van. De ez elég komoly kérdés számomra.

**K. H. Zs.:** Azt lehet hallani állandóan, hogy egyre gyengébbek a diákok. Miért lennének azok? Inkább, amióta változott az egyetem, sokkal nehezebb megtalálni őket. Ki lehet találni azokat a fórumokat az egyetemeken, vagy a karokon vagy a tanszékeken, adott programokban, ahol meg lehet találni a tehetséges hallgatókat. Tényleg nagyok a létszámok. Ha az embernek sikerül egy olyan szemináriumot létrehozni és sikerül olyan fórumokat találni, akkor ugyanúgy vannak nagyon-nagyon értelmes emberek, akik ugyanúgy hajlandók olvasni, akár digitálisan, akár papíron.

**F. GV.:** *Egyébként pedig tessék Sorbonne- meg Padova-jegyzőkönyveket olvasni az 1400-as és 1500-as évekből, amikor a professzor urak arról panaszkodnak, hogy egyre több a diák, egyre kevésbé lehet tanítani, mi ez a vircsaft, ami itt zajlik és amúgy is csak isznak...*

**J. Cs.:** Összefoglalásul annyit szeretnék megfogalmazni, hogy az utóbbi néhány évben az látszik, hogy az egyetemek falain belül valami hihetetlen civil élet bontakozik ki. Tehát rengeteg egyesület jött létre, a hallgatói önkormányzattól

függetlenül. Ezek lehetnek különböző szakosok, értékcsoportok satöbbi. Azt szeretném itt hangsúlyozni, hogy én úgy tekintek ezekre a hallgatói önkormányzatokra, hogy önmagában a létük az érték. Tehát az, hogy létezik, az a fontos. Hogy a működésében milyen hibák vannak, az egy másik tényező. Egy nagyon jó demokrácia iskola azoknak is, akik képviselőként vagy tisztségviselőként benne szerepelnek, és azoknak is, akiket képviselnek. Én azt látom egyébként, hogy sokkal hatékonyabb ez az oda-vissza irányuló kommunikáció a képviselőkkel szemben vagy képviselők felé, mint akár a pártpolitikában, akár a különféle érdekképviseelő szervezetnél. Mondjuk a Greenpeace nem szokta megkérdezni azt, hogy a bálnákat védje inkább vagy mást - tőlem

legalábbis nem kérdezte meg még. De ahhoz, hogy az érdekeimet képviselje, ahhoz nem is kell, hogy megkérdezze, hiszen ezt tudja máshonnan, az ő értékvilágából. Hadd tegyem még azt hozzá, egy kis anekdotaként, hogy a legutolsó tandíjtüntetéskor a helyi baloldali frakció a polgármestert megkereste azzal, hogy ne engedélyezze a Dugonics térnek a használatát ilyen tüntetési célra. Mit mondott erre a polgármester? Hagyni kell a diákokat, mert Szegeden a helyi folklór része, hogy mindig cirkuszolnak a fiatalok. Majd utána el fognak menni egy fagyaltot enni és isznak egy sört. Tehát én azt gondolom, hogy nagyon fontos része a hallgatói önkormányzat az egyetemi demokráciának, és nem gondolom, hogy a legrosszabbul működő része lenne.

## **Budapest - egyetemváros?**

A Science Café/TudásPresszó sorozat UniPresszó rendezvénye 2009. december 22-én a FUGA Budapesti Építészeti Központban

Milyen közösségszervező szerepet töltenek be az egyetemek, főiskolák egy város életében? Létezik-e a budapesti egyetemista identitás? Megteremtik-e a találkozások, „eszmecserék” helyszínét a mai tudásközpontok? Kampuszokká válhatnak-e egy városban olykor esetlegesen elhelyezkedő egyetemi oktatási épületek és a köréjük szerveződő közösségi szolgáltatások, szórakozóhelyek? Milyen szerepet kapnak az egyetemek a városrendezők terveiben?

**Fábi György:** *Milyen ma Budapesten egyetemistának lenni?*

**Nemes László, az ELTE Bölcsészettudományi Kara hallgatói önkormányzatának elnöke:** Ha megnézzük az ország többi nagyvárosát, ahol egyetem van, akkor láthatjuk, hogy ott a város és az egyetem egységet alkot: Debrecenben egyértelmű, hogy a debreceni illetőségű és azonosságú Egyetemre megyek, míg azt nem mondhatjuk, hogy budapesti egyetemista vagyok, hanem hogy ELTE-s vagyok, BME-s vagyok, Corvinusos vagyok.

Budapesten rengeteg lehetősége van egy egyetemistának: a tanulmányoktól elkezdve a lakhatáson át a szórakozásig, ugyanakkor ez

egy kétféle nagyváros, aminek megvan az a hátránya is, hogy elvesz valaki.

**F. GY.:** *Van budapesti hallgatói identitás, budapesti egyetemi identitás?*

**N. L.:** Ha mondjuk összerelném az összes budapesti egyetemnek a résztvevőjét, azzal, hogy ti most budapestiek vagytok, valószínűleg rögtön megindulna a frakciózás, hogy ki hova jár, még intézményen belül is, hogy ki melyik karra jár. Ilyen identitások vannak. Itt most a rendezvények közül egy példát mondanék, ami miatt én egy kicsit skeptikus vagyok. Most szeptemberben rendeztünk egy könyvtári nap nevű rendezvényt, aminek az volt a célja, hogy egy

helyre hoztunk tizennyolc könyvtárat. Ezt hirdettük a környék karai között, az ELTE-n belül, tehát Lágymányoson is, de az volt a tapasztalat, hogy a résztvevők kilencven százaléka az ELTE Bölcsészettudományi Karáról jött el. Nem mozdulnak el, budapesti identitás azért nincsen, mert mindenki marad a saját intézménye falai között.

**F. GY.:** *Sonkoly Gábort, az ELTE Bölcsészettudományi Karának docensét kérdezem, milyen volt Budapesten egyetemistának lenni?*

**S. G.:** Ragyogó, de ez húsz évvel ezelőtt volt, abba tudom beleélni magam. Voltam más városban is egyetemista, Párizsban is elég sokáig. Nagy különbség nincs a kettő között. Párizshoz is általában hozzá szokták kapcsolni azt a Quarter Latin-t, ahol jómagam is tanultam, de ugyanúgy nincs egy valódi diákközösség vagy diáknegyed a megnevezésen túl, mint ahogy Budapesten sem igazán tapasztaltam.

**F. GY.:** *Értelmezhető egy párizsi egyetemista identitás és egy budapesti egyetemista identitás összevetése?*

**S. G.:** Párizsban a jó francia abszolutista hagyományon alapszik a párizsi egyetem, ebből van tizenhárom talán most már, vagy lassan tizennégy, mert nagyjából a metrók számával nő az egyetemek száma is. Ott azt hiszem, a fő választóvonal az, hogy valaki elit egyetemre jár, vagy nem.

**Nagy Bálint, építész:** Én máshonnan közelíteném meg a kérdéset. Nagyon fontos dolog az is, hogy milyen a viszonya az egyetemistának az egyetemhez, az évfolyamához, a tanköréhez. Mert amikor mi egyetemisták vagy főiskolások voltunk, azok szoros összetartó közösségek voltak. Most nem ismerik a csoporttársak egymást, mert a kreditrendszer miatt nincsenek közösségi viszonyban. Nemcsak a városhoz változott meg a viszonya egy egyetemistának, hanem a

saját befogadó intézményéhez, annak a legkisebb egységeihez.

**F. GY.:** *Nézzük egy kicsit a város szempontjából az egyetemista létet! Azért itt lényegében százezres tömegről beszélünk. Városlakóként ez az embertömeg számottevő, és nyilvánvalóan speciális igényei, életmódja, kulturálódási szokásai, napirendje, attitűdjei vannak. Vagyis itt van ez a százezer, különböző típusú helyeken lakó, de szociális státuszát tekintve mégiscsak meglehetősen egymáshoz közelíthető százezer ember: hogyan látjátok, a város mennyire épít erre?*

**N. B.:** A város, mint olyan, sehogyan sem. Még egy olyan kerület vezetése, mint az ötödiké, ahol a kerület nagyságához képest nagyon sok hallgató van, sem kezeli önálló kérdésként. Persze, az oktatási ügyosztályok foglalkoznak vele, de foglalkoznak a bölcsődéssel, az óvodással is, az egész vertikummal. Az egyetemista ugyanúgy, mint bármelyik más réteg vagy csoport, a piac különböző szereplőit érdekli, és azok foglalkoznak vele, például a romkocsmák. Ez egy speciális szolgáltatás, amelyek közönségének a legnagyobb része egyetemista. Az egyetemista, mint egységes szereplő, a piacon nem jelenik meg. Ahány, annyiféle. Azt gondolom - de lehet, hogy tévedek -, nincs ilyen, hogy budapesti egyetemista.

**F. GY.:** *Gábor, történészként te társadalomtörténettel, várostörténettel is foglalkoztál. Hogyan látod ennek az alakulását akár egy európai távlatban történelmi szempontból? Az egyetemisták, mint városalkotó tényezők?*

**S. G.:** A középkorban az egyetem egy immunitás volt, maga egy közösséget feltételezett, ami azt is jelentette, hogy igazából egy külön jogalkotása, jogrendje volt - immunitást élvezett. Amikor kialakul a tizenkilencedik század elején a kutató egyetem, a Berlini Humboldt egyetem, akkor ott már más a megrendelő, mivel az állam

hozza ezeket létre, az állam is működteti, és nem is engedi, hogy jelentősebb autonómiája legyen. Míg jogilag valamennyire meg tudja az egyetem tartani az autonómiáját, általában városépítészeti nem. Ha megnézzük, erre Budapest nagyon jó példa, hiszen ott az egyetemek nem igazán kampuszszerűen alakulnak ki, hanem sokkal inkább valamiféle városépítő, szépítészeti szándék jelenik meg bennük. Gondoljunk csak a Corvinusra vagy a BME-re, de akár még az ELTE-nek az épülete is inkább dekorációs célt szolgál. Amit Bálint mondott, azt száz százalékig alá lehet támasztani: nincs olyan, hogy budapesti egyetemista.

**F. GY.:** *1989-ben felbukkant az elképzelés az egyetemes budapesti egyetemről, de nem valósult meg. A budapesti egyetemeknek ez a fajta önállósága, amiről a Gábor beszélt, ez a nagyon stabil, nagyon egyértelmű elkülönülése gyakorlatilag egy végérvényes adottságnak tekinthető?*

**N. L.:** Abszolút egyetértek veled. Nem lehet egy nagy budapesti egyetemet létrehozni. Radikális megoldás lenne az, ha egy helyre költöztetnék az összes egyetemet, és azt mondanánk, hogy ez a budapesti egyetem. Akkor kiderülne, hogy Budapesten nem egy, hanem több intézmény is ugyanazt a képzési területet oktatja. Például három jogi kar van a fővárosban, három különböző egyetemen, bölcsészkarból is van egy pár, nem is beszélve a képzések átnyúlásáról, tehát van olyan képzés, amit az egyik helyen ilyen karon, a másik helyen pedig más karon hoznak létre. Nem lesz szerintem sem egységes budapesti hallgatói identitás, sem egységes budapesti egyetem, ehhez nagyon radikális változásokra lenne szükség.

**N. B.:** A történeti visszpillantást azért érdemes korábban is megtennünk: A rendszerváltás előtti időszakban a központosított hatalomnak lett volna eszköze arra, hogy létrehozzon akár egy központi campust, ha nem félt volna annyira a

hallgatóktól. Kifejezetten ügyelt arra, hogy ne keveredjenek, ne kapcsolódjanak össze; a különböző egyetemek ne kooperáljanak egymással hallgatói szinten.

**F. GY.:** *Hogyha a város mozgásának, a város alakulásának - szándékosan nem használom a fejlődés szót -, változásának a szempontjából nézzük, akkor azt a szó szoros értelmében vett feltűnő ténynek tartom, hogy a látványosi nagy beruházást, illetve egy Corvinus-bővítést leszámítva nem tudok egyetemeket érintő, a város tereit érdemben megváltoztató új elemet az elmúlt harminc évben. Ezt hogyan látjátok akár külföldi tapasztalatok alapján vagy az itthoni mozgások alapján? Látványos mennyire hozott igazán új színt Budapest képébe?*

**N. B.:** A látványosról tudjuk azt, hogy egy pótlék, mivel a világiállítás területének volt kijelölve, és amikor a világiállítás elmaradt, akkor a pesti terület teljesen beépítetlen maradt. Később aztán már került oda valami, de nem lett egységes a budaival, vegyes típusú beruházás került oda. Egyébként, amikor még világiállításról szó volt, akkor az utóhasznosítások között szerepelt egyetemek odahelyezése, tehát tulajdonképpen egy kampusz típusú városrész kialakítása.

**S. G.:** Igen, ez kimondva, kimondatlanul elhangzott idáig, hogy a fővárosnak igazából nincs felsőoktatási koncepciója. Ha alaposabban megnézzük, akkor azért meg többszöröződött az egyetemi ingatlanok száma a város területén, ám ezek mint a gomba, úgy szaporodnak, tehát igazából urbanisztikai koncepció nincs mögötte, az egyetlen látványos kivételével, de az sem annak épült. De visszamennék ahhoz a kérdéshez, hogy közösségekhez tud-e kapcsolódni az egyetem. Itt elhangzott a kampusz kérdés, hiszen ha az egyetemre gondolunk, akkor mindig a kampusz jelenik meg, ugyanakkor nincsenek kampuszok Budapesten. S nem is

tudom, hogy van-e erre szükség, hogy legyen egy kampusz. Kedvenc brazil építészem azt mondja, hogy szerinte bűn egy nagyvárosba kampuszt tervezni, mert elvágja az élettől a fiatalságot, és ugyanakkor pont az egyetemisták azok, akik életet visznek a városba. Én úgy láttam, igazából a kampusz Oxford kivételével sehol nem működik.

**F. GY.:** *A Berkeley és a nagy kaliforniai tudásközpontok, egyetemi központok valójában nagyon messze vannak San Franciscótól, pedig általában ehhez a városhoz kötik őket. Ugyanakkor San Francisco élete pulzáló, izgalmas közeg, de az egyetemistáknak oda be kell utazniuk, az egy nagy kirándulás számukra. Hogyan tapasztalják - akár ezen a nyomvonalon is továbbmenve - az egyetemisták épülettől, kampuszoktól függetlenül mennyire tudták belakni maguknak a várost? Hol találkoztok egyetemistákkal, mennyire hártározza meg számotokra, mint kulturálódó értelmiségiek számára az egyetemisták jelenléte ezeket a kulturális tereket, jelenségeket?*

**N. L.:** Szóba került már korábban, hogy a főváros vagy a kerület milyen szolgáltatásokkal nyúl az egyetemisták felé, vagy van-e koncepciója. Én azt mondanám inkább, hogy az egyes egyetemekhez vagy inkább karokhoz kapcsolódó szolgáltatások fejlettek. Úgy tekintenek a vállalkozók az egyetemistákra, akiknek igenis lehet szeptembertől egészen júniusig a két vizsgaidőszak kivételével különböző bulikat szervezni, erre nyitnak például különböző kocsákat. A könyvtárak is, ha megfigyeljük, követik az egyetemeknek az oktatási terminusait. Én azt gondolom, hogy egy élelmes egyetemista belakja a kampusz környékét; ha kollégista, akkor a kollégiumok környékét. Külön kategóriaként kezelném a külföldi hallgatókat, akik idejönnek hozzánk félévre, részépzésre. Ők módszeresen végigjárják azokat a helyeket Budapesten, ahova érdemes elmenni. Meglátogatnak mindent, a Budai Vártól elkezdve könyvtárakon át a szórakozóhelyekig. Egy budapesti egyetemistának, aki Budapestre jár és

vidékről jött fel, nem feltétlenül az az első, hogy felmegy a Budai Várba, a Halászbástyára, hanem mondjuk, harmadik-negyedik évben jut el.

**F. GY.:** *Bálint, te érzed az egyetemistáknak azt az impulzusát ebben az értelmiségi kulturális életben Budapesten, amitől azt mondd, hogy igen, egy egyetemvárosban élek?*

**N. B.:** A város és a hallgatók kapcsolatára egy szerintem nagyon érdekes New York-i dologt hadd mondjak el: New Yorkban tulajdonképpen dogmaszerűen le van osztva, hogy mely szakmák hallgatói miből élnek. Tehát a színész- és a képzőművész hallgatók adják az alternatív kocsáknak a pincéreit. De szinte nincs átjárás, tehát olyan nincs, hogy egy építészhallgató odamegy és pincérkedik, mert hogy jön ő ahhoz. A filmesek szobát festenek. Mert valahogy így alakult ki történelmileg. De ami nagyon fontos dolog, hogy nem az történik, hogy a mostani építészhallgató már egy építészirodában kopogtat, tehát előrehozza a munkakezdetét sok-sok évvel, amikor még esetleg mással kéne foglalkoznia, más kapcsolati rendszereket kéne kiépítenie és használnia. Sokkal hamarabb elkezdődik a szakmástitás vagy a szakosítás, mint ahogy az jó lenne.

**F. GY.:** *Fordítsunk egy kicsit a kérdésen: az egyetemek, mint kulturális vagy tudásközpontok mennyit nyújtanak a városnak? Egyetemi klubok formájában, kezdeményezések formájában mennyire fogadnak be? Eddig ugye arról beszéltünk, hogy a hallgatók mennyire mennek ki. Az egyetemek mennyire kulturális terei, kulturális, szakmai, bármilyen mozgató elemei a városnak? Ezt hogyan érzitek?*

**S. G.:** Azt hiszem, nagyon nehéz az egyetemnek megtalálni a saját maga funkcióját is. Nem tudom, az egyetem mennyire érzi úgy magát, hogy neki szolgáltatnia kéne bármiféle kulturális tevékenységet is a felsőoktatáson kívül.

Párizsban azért nagyon érezhető, hogy az egy egyetemi város. Ha más nem, a heti vagy legalább havi egy tüntetés miatt, tehát valami mindig történik.

Ennek nyilván történeti és társadalmi okai vannak, a magyar társadalomban ennek valahogy nem alakult ki a hagyománya. Voltak persze kísérletek. Most például a bölcsészkar próbál folyóiratot kezdeni, próbálja visszaállítani a golyóvári esteket, tanári klubot hoz létre, a hallgatói önkormányzat is tényleg mobilizálja a hallgatókat, tehát vannak ilyen kezdeményezések. Hagyományteremtés zajlik éppen, hogy akkor játsszuk el, hogy nekünk nagy hagyományaink vannak, de rögtön felmerül a kérdés, hogy tényleg vannak-e.

**N. L.:** A kérdés igazából az, hogy az egyetem nyújt-e valamit a budapestieknek, és a válasz az, hogy még ha próbálna is, akkor sem tud. És ezt tényleg lehet példák sorozatával illusztrálni. Hiába van akármelyik nagyobb vagy kisebb egyetemen ilyen-olyan konferencia, minden hónapra jut kettő, az utcáról nem jönnek be rá az emberek. Tehát még ha nekik is szólna, meg szét van plakátolva a fél város, akkor sem jönnek be. Vagy egy másik példa. Magyarországon lehetőség van arra, hogy az előadásokra bárki beülhessen. Most ha megszámlalnánk, hogy hányan szoktak beülni csak úgy az előadásokra, akik nem is egyetemisták...

Nem kapcsolódik a város ilyen téren az egyetemhez. Egy kivétel van: léteznek olyan rendezvények, amelyeknek presztízserőket jelent az, hogy valamelyik egyetemen tartják azt az előadást. Ez lehet termékbemutatótól kezdve, az egyetemhez nem kapcsolódó konferencián át, különböző előadásokig bármi, amik viszont olyan mértékben üzleti alapon működnek, hogy kibérik az egyetemtől azt a termet; oda viszont nem megy el egyetemista. Tehát igazából ott van, de mégisincs ott.

**N. B.:** Azért a rendszerváltás előtt volt néhány

olyan egyetemi-kollégiumi intézmény, amely városi vonzáskörű volt. Hogy csak a számomra legfontosabbat, a Bercsényi-kollégiumot említsem, ahol egy európai színvonalú építészeti szaklapot adtak ki a diákok, amikor Magyarországon még nem volt építészeti szaklap. Ebben a Bercsényi-kollégiumban olyan képzőművészeti-építészeti kiállítások zajlottak, ami akkor teljesen elképzelhetetlen lett volna a város bármely más kiállító termében. Ebben a kollégiumban minden héten a Sirius együttes koncertjére négyszáz városlakó beözönlött a kollégisták mellé. De volt az R-klub is, és volt még egy pár ilyen intézmény. Ezek az intézmények a rendszer-váltással mind megszűntek.

**S. G.:** Igen, itt azt hiszem, ezek nem feltétlenül azok a kulturális tevékenységek, mondjuk egy koncert, amit az egyetemtől elvárunk. Nekem, egy kátániai példa jutott eszembe. Kátánia bölcsészka egy volt ferences kolostorban található, ami egy nagyon régi épület, és mindig is gyűlölte egymást a kolostor és a város, mert a kövér és jómódú barátok leették a szegény népnek a javait, rengeteg népmese és dal szól erről. Amikor az egyetem megkapta a hetvenes években ezt az épületet, akkor ezt az imázst is sikerült megkapnia, tehát a városlakók továbbra is utálták és viszolyogtak a bölcsészkartól. A mostani dékán jutott arra a következtetésre, hogy ez így nem lesz jó, ugyanis ez egy elég veszélyes környék és rengeteg atrocitás érte mind a tanárokat, mind a diákokat. Végül is az lett a megoldás, hogy kinyitotta az egyetemet. Évente kétszer csinál egy ünnepséget, amikor ökröt sütnek, helyi gasztronómiai programok vannak, és lényegében az egyetem maga lett a város kulturális életének a szervező eleme, merthogy egyéb kulturális intézmény nincs a városrészben. Ezzel teljesen megváltozott a városrésznek és az egyetemnek a viszonya. Tehát adott esetben nem egyetemi előadásokat tartottak, hanem egész egyszerűen - az egyébként gyönyörű épület - beengedte a városlakókat.

**F. GY.:** *Városépítészeti szempontból nézzük a tereket: ott egy Trefort-kert, lényegében mellette a Pázmány Péter Egyetem, majd két saroknyira ott a Hallgatói Információs Központ. Vele szemben a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár, kicsit odébb a Rajk László Szakkollégium, a Szinművészeti Egyetem, másik irányban a Semmelweis Egyetem központi épülete. Mindez egy viszonylag szűk területen - kellene, hogy erről eszébe jusson valami egy város vagy kerület vezetésének vagy nem, majd alakul valami?*

**N. B.:** Nem jut eszébe, nincs rá befolyása. Építészeti körökben nem tudok olyanról, ahol ezzel különösebben foglalkoztak volna.

**S. G.:** A nyolcadik kerület, azt hiszem, az első olyan kerület, amely próbálja magát „negyedesíteni”. Nagyjából az Üllői út - Nagykörút - Rákóczi út és a Kiskörút közötti terület a Palotanegyed nevet kapta, de lehetne adott esetben az Egyetemi Negyed is. Most már két „brand” van egyébként, meglátjuk, hogy melyik fog győzni. Mind a kettő elég új, a Palotanegyed sem olyan régi, az Egyetemi Negyed most van születőben, de való igaz, hogy kilenc kar található ezen a viszonylag kis területen. Most, mivel ez egybeesik más projektekkal, lehet, hogy itt kialakul valami.

**N. L.:** A Palotanegyedhez kissé önkritikusan még annyit, hogy ahhoz, hogy ebből a hallgatók számára legyen valami, ahhoz a kell, hogy őket kihozzuk az egyébként nagyon kényelmes karokról, ahol van menza, ahol van oktatás, ahol gyakorlatilag minden, napközben felmerülő szükségletüket el tudják intézni. Egyetlenegy hely van az általad felsoroltakból, az a Szabó Ervin Könyvtár, amit mindig tömve találunk. Ezt valamennyire ki tudja használni még a szemben lévő Hallgatói Információs Központ, aminek van egy olyan szolgáltatása, amiből szintén hiány van: ez a számítógépes park. Am hiába csinálták meg nagyon szépen

például a Mikszáth teret, szépen fel van újítva, ki lehet ülni, de miért menjen el valaki az ELTE Bölcsészkaráról oda?! Azon túl, hogy nyolc kar van ott egymásra zúfolva, nincsen közösség köztük. Miért legyen? Mindenkinek megvan a saját helye, ahol jól elvan, saját épületén belül.

**F. GY.:** *Azt mondd, hogy egy városvezetésnek nem lehet erre befolyása, mert majd vagy így alakul, vagy úgy alakul. De mondjuk, ha egy városvezetés azt gondolja, hogy ad neki hozzáadott értéket valami miatt: turisztikai okból, kerület-rehabilitációból, bármilyen más szempontból, és például kialakul egy Egyetemi Negyed módon definiált brand, akkor azért lehetnek ott lépések. Például fogja magát, és az egyetemekkel összefogva azt mondja, hogy ott van a palotasoron egy már leromlóban levő bérház, kivásárolja a lakókat, és véletlenül nem egy irodaházat épít oda, hanem egy elit kollégiumot az idejövő külföldi diákok számára. Tehát ha van ilyen szándék, például azért, hogy definiáljon egy adott területet, amivel amúgy is kell kezdeni valamit, és egyébként az adottságok megvannak, akkor egy ilyen jellegű, ha úgy tetszik, várostervezésnek, városrész-fejlesztésnek lehet értelme szerintem.*

**N. B.:** Én nem is erre gondoltam elsősorban, mert ilyen van, de ez egy követő típusú beavatkozás, amikor elindul valami, lásd Ráday utca, az sem kerületi beavatkozással indult el, hanem elindult egy spontán fejlődés, és utána már ezt fölhasználta a kerületi vezetés. Elképzelhető, hogy különböző EU-s vagy éppen a spontán kezdeményezések hatására elindulnak ilyen folyamatok, és utána majd ez lecsapódik egy kerületnél és akár használni fogják, vagy akár még tesznek is hozzá a dologhoz. A Palotanegyed dolog is azért került elő, mert a budapesti Világörökségi terület kibővítésekor kimaradt a nyolcadik kerület a bővítésből, és kitalálták azt, hogy Palotanegyedként definiálják, és ezt próbálják mint bővítést hozzácsatolni egy következő lépcsőben. Ugyanígy, ha rájönnek, hogy tudnak

valami hasznot hozni a kerületnek azzal, hogy itt definiálnak egy Egyetemi Negyedet, akkor majd ezt a brandet fogják használni.

**S. G.:** Azért nyugaton vagy a városvezetés, vagy az államvezetés nagyon komolyan beleszól az egyetem és az adott város kapcsolatába. Ha most megnézzük a válságkezeléseket, pártállástól függetlenül, azt hiszem, minden nagyobb nagyhatalomnál a válságkezelő programoknak az első eleme volt a felsőoktatás nagyon komoly fejlesztése. Amerikában, Franciaországban, Nagy Britanniában, Németországban, mindenütt. Nálunk nincs is ilyenfajta gondolkodás, fel sem merül ez, ami tényleg nagyon hiányzik.

Másfelől, ha például lenne egy Egyetemi Negyed, és a városvezetés azt mondja, hogy nagyon kevés az 1,4 vendégéjszaka, amit egy átlagturista Budapesten tölt, emeljük ezt meg. Mivel tudjuk ezt megemelni? Azzal, hogy ha mondjuk kulturális szolgáltatást adunk, és egy Egyetemi Negyed bejárása tipikusan olyan lehet, amivel viszonylag kis ráfordítással - hiszen ezek az épületek már rendelkezésre állnak - lehetne a város turisztikai kínálatát bővíteni.

De mit adhat még az egyetem? Például modellt adhat. Itt van mondjuk a Zöld Város, amiről mindenki beszél, az egyetemek lehetnének gyűjtőpontjai ennek a zöld viselkedésnek. Az egyetemi kampuszokat kialakíthatnák úgy, hogy mindenki biciklivel jár, vagy legalább megvan rá a lehetősége: zuhanyzók vannak és egyebek. Hogyha egy modelt ad, ha azt látják, hogy egy egyetemi tanár vagy egy hallgató úgy viselkedik, és szelektív hulladékgyűjtő is van következetesen minden kampusz területén, akkor már beavatkozott a kulturális életébe is a környezetének.

**F. GY.:** *Nemrégiben látott napvilágot egy olyan tanulmány, amely arról szól, hogy micsoda fantasztikus lehetőség volna a magyar felsőoktatás és különösképpen a magyar városok számára, hogyha minél több külföldi diákot vonzának, és ebbe nagyon komoly kormányzati in-*

*vesztíciót javasolt ez az anyag. Ezen a vitán nagyon egyértelműen elhangzott, hogy egy ilyen nemzetközi felsőoktatási versenyben lényegében csak Budapestnek van esélye beszállni azért, mert egyetlen más város sincs Magyarországon, amely azt a kulturális, gazdasági környezetet, azt az infrastrukturális környezetet kulturális értelemben tudná nyújtani, mint amit Budapest tud, és amit elvárnak. Valóban, a külföldieknek Budapest nyújt-e annyival többet, ami miatt érdemes eljönni ide egyetemistának?*

**N. L.:** Nem vagyok benne biztos, én egyetlenegy intézményt tudnék mondani, ahol rengeteg külföldi van, ez pedig az orvostudományi egyetem. Ez a képzés sajátossága miatt alakult így. Olyan külföldi hallgatók, akik a teljes képzésüket itt végzik, nincsenek olyan nagy számban, és igazából a képzésre jönnek el és nem amiatt, hogy Budapestre jöhetnek; úgyhogy igazából az egyetemek nyújtanak valamit, a város szerintem nem.

**S. G.:** Ezt a kérdést kettéválasztanám. Az egyik, hogy nagy tömegben akkor fognak hallgatók jönni, ha olyan színvonalú a képzés. Tehát ők nem a városért jönnek, hanem hogyha a diploma olyan értéket ad, amit ő aztán a munkaerőpiacon fel tud használni, akkor el fog jönni, és akkor pedig nagyon szívesen megy Szegedre vagy Debrecenbe is. Magyarország nem olyan nagy terület, hogy áthidalhatatlan lenne. Magyarországot egybe kell eladni, ha már brandeket építünk.

A másik: nekem tavaly volt tíz Erasmusos hallgatóm. Nagyon érdekes volt, mindegyik Budapest miatt jött. Nem a magyar felsőoktatás miatt, mindegyik egész egyszerűen csak Budapesten akart tanulni. Az egyikük például Bartók zenéje miatt jött, de mindegyikük azt mondta, hogy rendben volt, de nem szeretne tovább maradni. Az Erasmus egyébként úgyis egy nemzetközi diplomát ad, a saját egyetemi diplomáját kapja a hallgató, tehát eljön



szórakozni fél évre vagy egy évre, most akkor nem Párizsba ment, vagy nem Rómába, hanem Budapestre, mert miért ne...

**Közönségkérdés:** Milyen a külföldi diákok kapcsolata a magyar egyetemistákkal? Vannak nemzeti esték, vagy nemzeti műsorok, amit közösen csinálnak, van-e valami hasonló esemény?

**N. L.:** Legjobban értelemszerűen az ELTE BTK működő rendszert ismerem, de alapvetően mindenhol hasonló módon van. A hozzánk érkező Erasmus-hallgatók jelentkezhetnek egy mentor rendszerbe. Ennek az a lényege, hogy egy-két-három hallgató kap egy mentort, akik jól beszélnek a nyelvet, lehetőleg adott szakosak. Ezen mentoroknak a feladata az, hogy egyrészt a tárgyfelvételben segítsenek, másrészt pedig hogy segítsék a külföldi hallgatókat eligazodni a városban. Koordinált programok vannak, tehát szisztematikusan végigjárják heti rendszerességgel a város különböző pontjait. Nálunk az ELTE-n vannak kifejezetten nemzeti estek,

attól függően, hogy milyen hallgatók vannak az épp adott félévben. Van egy angol est, egy német est, spanyol est, és értelemszerűen vagy a félév elején vagy a félév zárásaként van egy magyar est, ahol jellegzetes magyar dolgok tűnnek fel, mint kolbász és pálinka. Talán ők, ha hazamennek, inkább azt mondják otthon, hogy ők Budapesten voltak egyetemen, mint azok a hallgatók, akik feljönnek vidékről - én is vidékről jöttem fel, és én nem azt mondom, hogy Budapesten járok egyetemre, hanem az ELTE-n járok. Látható volt egyébként, hogy amikor a corvinusos francia lány eltűnt, minden egyetem megmozdult, plakátoltak a külföldiek és a mentorok is. Ők akkor úgy mozdultak meg, mintha egy budapesti egyetem lenne.

**F. GY.:** *Nemes Lászlónak, Sonkoly Gábornak és Nagy Bálintnak köszönöm a beszélgetésben való részvételt, Önöknek a figyelmet és a közreműködést.*

A beszélgetéseket vezette:  
Fábrí György



Golden Gate hid - San Francisco, USA